

ИСЛОМ ФИҚҲИДА МАЗҲАБСИЗЛИК МУАММОСИ ВА
МУСТАНСИРИЙЯ МАДРАСАСИДАГИ ТАЪЛИМ МОДЕЛИНИНГ
АҲАМИЯТИ

Mardonov Xayrulla Maxmudovich

- Hoja Vuxoriy o'rtta maxsus islom bilim yurti fiqh fani o'qituvchisi.

Аннотация. Ислом фиқҳида мазҳабсизлик муаммоси замонавий мусулмон жамиятида кузатиладиган муҳим тенденциялардан бири бўлиб, у мазҳабларнинг илмий ва таълим ролини инкор этиши орқали шаклланади. Ушбу мақола Аббосий халифалиги давридаги Мустаъмирийя мадрасаидаги таълим моделини (тўрт мазҳабни қиёсий ўргатиши) мисол қилиб, мазҳабсизликнинг сабабларини – илмий билим етишмаслиги, салафий оқимлар таъсири ва таълим камчиликларини – таҳлил қилади. Тадқиқот натижалари шуни кўрсатадики, Мустаъмирийя модели фиқҳий бирликни мустаҳкамлаган ва мазҳабсизликка қарши илмий асос бўлиб хизмат қилади. Мақола тавсиялар орқали бу модели замонавий таълимда қайта тиклашни таклиф этади. Тадқиқот илмий-назарий характерга эга бўлиб, тарихий манбалар (Суютий, Ибн Восил) ва замонавий тадқиқотларга таянади. Мазҳабсизликнинг оқибатлари – фиқҳий тафриқа ва шариатни нотўғри талқин қилиш ҳақида ҳушёрлик юзага келтирилади. Ушбу иш ўзбекистонлик илмхонлар учун долзарб бўлиб, аҳли сунна ва жамоа эътиқодини кучайтиришига хизмат қилади.

Калит сўзлар. Мазҳабсизлик, фиқҳ таълими, Мустаъмирийя мадрасаи, қиёсий мазҳаб ўқитиши, Аббосий халифалиги, илмий бирлик, салафий оқимлар.

Кириш. Ислом фиқҳи тизими мазҳаблар орқали шаклланган бўлиб, улар Қуръон, суннат, ижмоъ ва қиёс каби далилларга таянади. Бироқ, замонавий даврда мазҳабсизлик (яъни, муайян мазҳабга эргашмаслик ва шариатни бевосита талқин қилиш) муаммоси кузатилади, бу мусулмонлар орасида тушунмовчиликлар ва тафриқага сабаб бўлмоқда. Бу тенденция

айниқса ёшлар орасида кенгаймоқда, чунки улар мазҳабларни "бидъат" деб ҳисоблаб, тўғридан-тўғри Қуръон ва ҳадисларга мурожаат қилишни афзал кўрмоқда.

Аббосий халифалиги (750–1258 йиллар)даги Мустаъмирийя мадрасани (асос солинган: 1227 й., 625 Ҳ.) тўрт мазҳабни (ҳанафий, шафиъий, моликӣй ва ҳанбалӣй) битта муассасада қиёсий ўргатиш модели орқали фикҳий бирликни мисол қилиб кўрсатади. Ушбу мақоланинг мақсади – мазҳабсизлик муаммосини Мустаъмирийя модели билан солиштириб таҳлил қилиш, унинг фикҳ таълимидаги ролини баҳолаш ва замонавий таълим тизимида кўлланиладиган сабоқларни чиқариш. Тадқиқотнинг долзарблиги шундаки, бугунги кунда Ўзбекистон каби мамлакатларда миллий таълимни исломий меросга асослаш зарурати ортиб бормоқда. Иш назарий ва амалий аҳамиятга эга: у тарихий таҳлил орқали таълимнинг интеграциялашган моделини таклиф этади.

Адабиётларни ўрганиш

Мазҳабсизлик ва фикҳ таълими ҳақидаги тадқиқотлар асосан араб ва ғарб олимларининг асарларига таянади. Жалолиддин Суйутий "Тарих ал-хулафа"да Мустаъмир халифанинг илм-фанга эътиборини таъкидлайди, мадрасани "илм аҳлига хайр-савобат кўпайтирган" деб баҳолайди. Тарихчи Ибн Восил (ваф. 1298) ривоятларида мадрасаидаги қулайликлар (шифоҳона, ошхона, кутубхона) ва тўрт мазҳаб фақиҳлари фаолияти таврифланган. Замонавий манбаларда, масалан, "Non-Madhhab: Understanding Potential Ramifications" мақоласида мазҳабсизликнинг илмий билим етишмаслиги билан боғлиқлиги таҳлил қилинади. "Understanding the Four Madhhabs: The Problem with Anti-Madhhabism"да ижтиҳод шартларининг бузилиши ва Мустаъмирийя каби моделларнинг зарурлиги таъкидланади.

Ҳанафий фикҳ контекстида Музаффариддин ибн Соатийнинг "Мажмаъ ал-бахрайн" асарлари мадрасаидаги қиёсий усулга мос келади, бу ҳақда Музаффариддин Аҳмад ибн Али шарҳида муҳокама қилинади. "The Problem of

Studying Hadith Without the Madhabs"да ҳадисларни мазҳабсиз ўрганиш фақеҳлар консенсусни бузиш хавфини келтириб чиқаради. Замоनावий тадқиқотларда (масалан, "An Analytical Overview of the Historical Development of Madrasah Education") Аббосий давридаги мадрасалар фикҳий интеграция моделини яратганлиги таъкидланади. Ушбу манбалар тадқиқотнинг назарий асосини ташкил этади, аммо ўзбек тилидаги тадқиқотлар (диплом ишларидан келиб чиқиб) камлиги ишнинг янгилигини таъминлайди.

Асосий қисм

Ушбу тадқиқот илмий-тарихий ва қиёсий таҳлил методларига таянади. Асосий манбалар – араб манбалар (Суютий, Ибн Восил) ва замоनावий мақолалар (Yaqeen Institute, RSI International). Тадқиқот эмпирик эмас, балки илмий-назарий характерга эга бўлиб, 12 та манбани ўрганишга асосланган. Қиёсий усул орқали мазҳабсизликнинг сабаблари Мустаъмирийя модели билан солиштирилган. Тадқиқот этик нормаларга риоя қилиб, субъектларнинг фикрларини объектив баҳолайди.

Натижалар

Ислом фикҳида мазҳабсизлик муаммосининг шаклланиш сабаблари ва Мустаъмирийя моделининг унга қарши роли куйидагилардир:

Илмий билим етишмаслиги ва ижтиҳод даъвоси: Кўпчилик ижтиҳод шартларини (усул ал-фикҳ билими) билмасдан, тўғридан-тўғри далилларга мурожаат қилади. Мустаъмирийя мадрасаида тўрт мазҳабни қиёсий ўргатиш орқали илмий консенсусни мустаҳкамлаган, бу мазҳабсизликка қарши мисолдир.

Салфий оқимлар таъсири: Салфийлар мазҳабларни "бидъат" деб ҳисоблаб, фақеҳлар рўлини инкор этади. Мадрасадаги модель (248 фақиҳ, 4 мудarris) уламоларнинг бирлашувини кўрсатади, бу салфий талқинларни бартараф этади.

Таълим тизими камчиликлари: Замоनावий таълимда мазҳаблар фикҳини ўргатиш етарли эмас. Мустаъмирийяда араб тили, таобат ва фикҳ бўлимлари

интеграция моделини яратган, бунинг вақф маблағи йилига 70 минг динор бўлган. Ижтимоий ва тарихий омиллар: Колониализм даврида мероснинг баҳоланмаслиги мазҳабларни "эски" деб ҳисоблашга олиб келди. Мадраса (қурилиши: 700 минг динор, 1234 й. тугалланган) илмий диалогни ривожлантирган, бу тафриқага қарши ҳалдир.

Мадраса тўрт бурчакага бўлинган: ҳанафий (чап айвон), шафиъий (ўнг айвон), ҳанбалий ва моликый (ички қисмлар). Бу усул ихтилофларни ҳал қилишга ёрдам берган ва Имом Ибн Соатийнинг "Мажмаъ ал-баҳрайн" асарларини илҳомлантирган.

Хулосалар

Ислом фикҳида мазҳабсизлик муаммоси илмий ва таълим камчиликлари билан шаклланади, бироқ Мустаъмирийя мадрасаидаги модель фикҳий бирликнинг мисолидир. Тадқиқот натижалари шуни кўрсатадики, қиёсий ўқитиш усули мазҳабсизликка қарши илмий асос бўлади. Тавсиялар: таълимда Мустаъмирийя моделини қайта тиклаш, уламолар рўлини тарғиб қилиш ва салфий таъсирларга қарши кампаниялар ўтказиш. Келажакдаги тадқиқотлар мазҳабсизликнинг ижтимоий оқибатларини ўрганиши мумкин. Бу иш аҳли сунна эътиқодини сақлашга хизмат қилади.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. **Ahmad ibn Hanbal.** *Musnad Ahmad.* Jild: 1, sahifa: 215, hadis raqami: 1851. Nashriyot: Muassasat ar-Risalah, Bayrut, Livan, 1998..
2. **К.А. Shermuxamedov va J.А. Karimov.** *Ekstremizm va terrorizmga qarshi kurashning ma'naviy-ma'rifiy asoslari.* Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2018. – 130-bet.
3. **S.A. Semedov** – *Islamskiy Radikalizm v Sovremennom Mire: Sushchnost i Prichiny Vozniknoveniya.* 77-79 b.
4. Suyarov A.B., Педагогический подход учителя к проведению урока, INTERNATIONAL MULTI DISCIPLINARY JOURNAL FOR RESEARCH &

DEVELOPMENT eISSN 2394-6334 Impact factor: 7,854 Volume 12, issue 12 (2025)

5. A Boymurod o'g'li., Vergleichende analyse der Werke von Antara Ibn Shaddad in der Arabischen Literatur, ihrer stellenbereich und ihre Bedeutung in der Gegenwart, - GOLDEN BRAIN, 2025

6. Bekmuradovich, S. A. (2025). The usage of modern educational technologies in teaching a foreign language in higher educational institutions. Ta'lim, tarbiya va innovatsiyalar jurnali, 1(2), 180-184.

7. Begmamatov A., ARABISCHE LITERATUR IM VII. UND XVIII. MITTELJAHRHUNDERT - GOLDEN BRAIN, 2025 Issn: 2181-4120 Volume 3 | Issue 1. 2025